

1. ZÁKLADNÍ PRÁVNÍ POJMY

Ubi societas, ibi ius.

Kde je společnost, tam je i právo.

Výrok ze starého Říma.

- 1.1 Právní vědomí
- 1.2 Právní akt
- 1.3 Normativní systémy
- 1.4 Právní řád
- 1.5 Právní systém
- 1.6 Charakteristika právních odvětví
- 1.7 Právní norma
- 1.8 Třídění právních norem
- 1.9 Platnost a účinnost právní normy
- 1.10 Právní vztahy

právní vědomí, zákonnost, legislativa, právní akt, normativní právní akt, individuální právní akt, aplikace práva, normativní systémy, právní řád, právní systém, právo veřejné, právo soukromé, právní odvětví, právní norma, hypotéza, dispozice, sankce, právní norma příkazující, zakazující, opravňující, kogentní, dispozitivní, taxativní, demonstrativní, působnost právní normy – časová, prostorová, osobní, věcná, právní síla, právní normy prvotní, právní normy druhotné, platnost právní normy, účinnost právní normy, právní vztahy, právní úkony, subjekt právního vztahu, objekt právního vztahu, obsah právního vztahu, osoby fyzické, osoby právnické, právní subjektivita, způsobilost mít práva a povinnosti, způsobilost k právním úkonům

*Klíčové
pojmy*

Právo, právní vědomí, zákonnost, spravedlnost – to jsou pojmy, které nás celý život obklopují a se kterými se denně setkáváme prostřednictvím televize, denního tisku i dalších sdělovacích prostředků. Často slyšíme „*máš na to právo*“, „*to je protiprávní*“. S vybranými právními pojmy se nyní seznámíme.

1.1 Právní vědomí

Morálka a právní vědomí jsou velmi důležitým regulátorem chování lidí, kde jsou nerozlučně spjata práva a povinnosti.

ZAPAMATUJTE SI! Právní vědomí je souhrn právních názorů, pocitů, představ a skutečných vědomostí, vyjadřujících vztahy občanů k platnému právu.

Úroveň právního vědomí není určena jen stupněm vzdělanosti, ale také právní kulturou společnosti ve které právo funguje (každý člověk právní vědomí má, aniž si to uvědomuje).

Zákonnost

Zákonnost závisí především na dobré znalosti právních norem a na přesvědčení nutnosti jejich dodržování.

ZAPAMATUJTE SI! Zákonnost je důsledné dodržování právního řádu.

Legislativa

Legislativa je činnost směřující k tvorbě právních předpisů ne synonymum pro právní předpis.

1.2 Právní akt

Právní akt Právní akt je společný název projevů výkonu veřejné moci, jímž se právo buď tvoří nebo aplikuje.

Dělíme je na normativní právní akty (zákony a jiné právní předpisy) a individuální (rozhodnutí soudů, správních úřadů).

– *normativní*

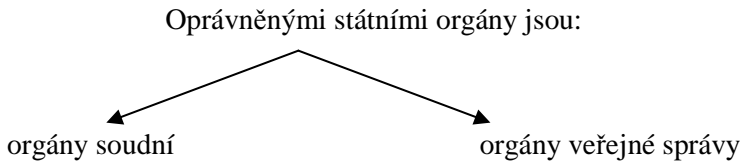
Normativní právní akt

Normativní právní akt = výsledek legislativní činnosti orgánů veřejné moci, obsahující právní normy. Legislativní pravomoc má na základě ustanovení Ústavy Parlament, dále vláda, ministerstva, správní orgány, zastupitelstva krajů. Právním předepsaný procedurální postup = vytvořený, schválený a náležitě publikovaný normativní právní akt.

– *individuální*

Individuální právní akt

Individuální právní akt = rozhodnutí vztahující se jen na jedinečné případy v právní praxi jako výsledek aplikace práva (rozhodnutí, usnesení), kterými se stanoví konkrétní oprávnění nebo povinnosti orgánům, organizacím nebo občanům.

Náležitosti individuálního právního aktu (předepsané)	
záhlaví	který orgán a v jaké věci rozhodl
výrok	vlastní rozhodnutí
odůvodnění	podle kterých právních norem a na základě jakých skutečností bylo rozhodnuto
poučení	o možnosti opravného prostředku, tj. kam, ke komu a v jaké lhůtě se lze odvolat

1.3 Normativní systémy

Život každé společnosti je řízen různými normami, právními, náboženskými, morálními... Nejdůležitější jsou normy právní, jako všeobecně závazná pravidla chování. Mají státem stanovenou a uznanou formu a jejich dodržování je vynutitelné státní mocí. Právě formou a vynutitelností lze právní normy, které upravují jen některé společenské vztahy, odlišit od jiných normativních systémů. Ty jsou ovlivňovány především morálními normami, které nejsou vynutitelné státní mocí. Jejich nedodržování má za následek zpravidla morální odsouzení.

Normativní systémy

Právo je soubor pravidel lidského chování, jejichž dodržování je vynutitelné státní mocí. **ZAPAMATUJTE SI!**

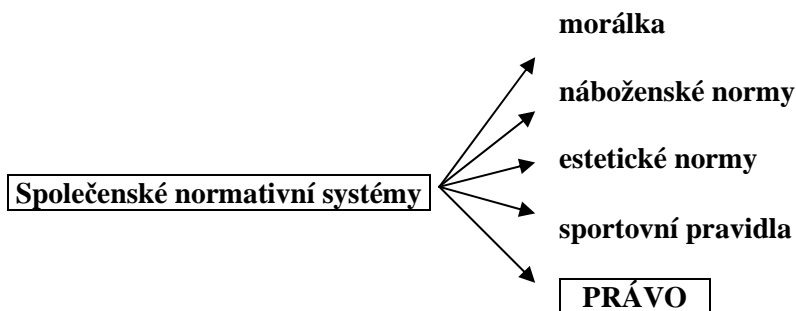
Je jedním ze společenských normativních systémů. Vedle morálky, náboženských norem, estetických norem, sportovních pravidel a dalších usměrňuje chování lidí. Všechny tyto systémy vytvořily množství pravidel chování.

Tato pravidla člověku radí, doporučují, ale také příkazují, jak se chovat.

Příklad

- *Pomoc příteli v nouzi – norma morální*
- *Na Štědrý den se nesmí jíst maso – norma náboženská*
- *Povinnost dodržovat silniční zákon – norma právní*
- *Do divadla je vhodné se slušně obléknout – norma estetická*

ÚKOL

Přiřaďte k uvedeným příkladům příslušné normy:

- V dopravním prostředku uvolním místo k sezení starší osobě
- Pomni, abys den sváteční světil
- Výpovědí může rozvázat pracovní poměr zaměstnavatel i zaměstnanec
- Oblékej se čistě
- Doping je zakázán

Správnost řešení si ověřte na str. 30

1.4 Právní řád

*Právní
řád*

Právní řád = pořádek, uspořádání právních předpisů podle formy. Je to souhrn všech právních předpisů určitého státu. Je tvořen zákony a dalšími právními předpisy, ratifikovanými a vyhlášenými mezinárodními smlouvami.

Právní předpis a právní norma nejsou synonyma. Právní předpis je výsledkem legislativního procesu, rozhodnutí orgánu veřejné moci (zákon, vyhláška, nařízení vlády), právní norma je pouze jednotlivé ustanovení z obsahu právního předpisu.

**ZAPAMATUJTE
SI!**

Právní řád je souhrn právních předpisů v určitém státě. Má pevný řád. Je uspořádán stupňovitě, podle důležitosti jednotlivých druhů právních norem.

1.5 Právní systém

*Systém
práva*

Systém práva = obsahové uspořádání právních předpisů. Ty jsou zařazeny do příslušných právních odvětví podle toho, kterou oblast společenského života upravují. Nejobecnějším členěním právního systému je členění na **právo soukromé** a **právo veřejné**.

Právo veřejné

Pro oblast tohoto práva je typické nerovné postavení subjektů právního vztahu. Jeden subjekt vystupuje vůči druhému s příkazy, zákazy, donucováním (toto postavení je založeno právními normami) a druhý je nucen se podřídit.

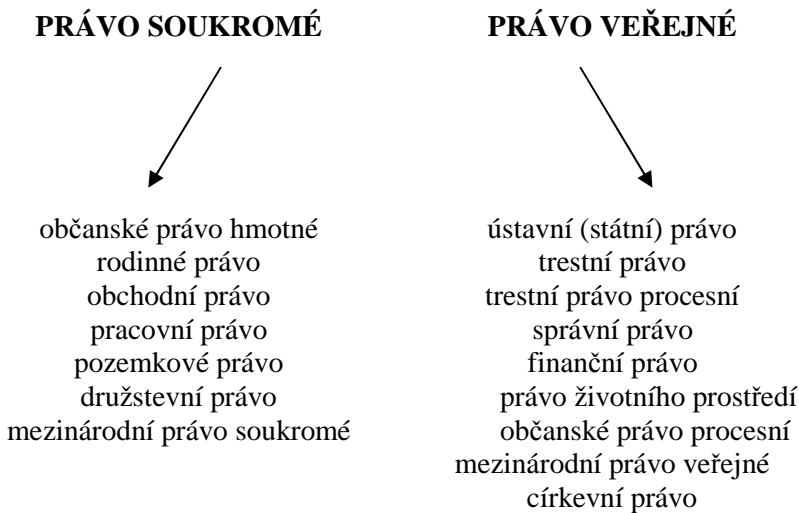
*Právo
veřejné*

Právo veřejné tvoří normy, které upravují vztah mezi státem a jeho orgány na jedné straně a mezi těmi, kdo v tomto státě žije na druhé straně. **ZAPAMATUJTE SI!**

Právo soukromé

Pro toto právo je charakteristické, že subjekty právního vztahu mají zásadně rovné postavení. Subjekty soukromého práva mohou být jak osoby fyzické, tak osoby právnické (obchodní společnosti, družstva).

*Právo
soukromé*

Důležitým je rozlišení práva na **právo hmotné a právo procesní**.

Právo hmotné – normy hmotného práva určují, jaká práva a povinnosti mají ti, kterým jsou určeny (např. rodiče vůči svým dětem).

*Právo
– hmotné*

Právo procesní – normy procesní určují, jak je třeba právo uplatnit a jak je třeba v procesu postupovat (např. jak vymáhat plnění vyživovací povinnosti).

– procesní

Právní systém (právní soustavu) tvoří souhrn všech právních norem, které jsou platné na území daného státu v daném časovém období. **ZAPAMATUJTE SI!**

Kontrolní otázky

1. V čem jsou rozdíly mezi právními normami a morálními normami?
2. Co je to právní systém a jak se dělí? Charakterizujte je.
3. Definujte pojem právní akt. Jak se člení?
4. Definujte pojem právní řád a právní systém.
5. Čím se od sebe liší právo soukromé a právo veřejné?

1.6 Charakteristika právních odvětví

- Právo*
– *ústavní* **Ústavní právo** upravuje nejdůležitější právní vztahy ve státě, zejména základní práva a svobody občanů, uspořádání státu a rozdělení státní moci a její výkon. **Prameny ústavního práva** jsou Ústava České republiky, Listina základních práv a svobod, ústavní zákony.
- *správní* **Správní právo** je nejrozsáhlejší odvětví. Upravuje postavení a chování subjektů ve vztazích při realizaci výkonné moci ve státě, zvláště pak ve sféře tzv. veřejné správy. **Prameny správního práva** – toto právo není upraveno zákoníkem. Významnými procesními zákony jsou zákon o správním řízení (správní řád), zákon o správě dané a poplatků.
- *finanční* **Finanční právo** upravuje finanční hospodaření státu a jeho jednotlivých veřejnoprávních subjektů (právo daňové, devizové, měnové...). **Prameny finančního práva** – zákon o státním rozpočtu, daňové zákony, devizový zákon, celní zákon.
- *trestní hmotné* **Trestní právo hmotné** upravuje trestněprávní odpovědnost subjektů. V obecné části zejména stanoví, co je to trestný čin a vymezuje jaké mohou být za trestný čin uloženy tresty. **Základním pramenem trestního práva hmotného** je trestní zákon.
- *trestní procesní* **Trestní právo procesní** úzce se pojí s trestním právem hmotným. Upravuje postup orgánů činných v trestním řízení tak, aby trestné činy byly zjištěny a pachatelé potrestáni. **Pramenem trestního práva procesního** je trestní řád.
- *občanské hmotné* **Občanské právo hmotné** – souhrn právních norem, které upravují majetkové vztahy fyzických i právnických osob, dále majetkové vztahy mezi těmito osobami a státem a vztahy vyplývající z práva na ochranu osobnosti. **Pramenem občanského práva hmotného** je občanský zákoník.

Občanské právo procesní obsahuje právní normy, které jednají a rozhodují o právech a povinnostech občanů i právnických osob z oblasti občanského, obchodního, rodinného a pracovního práva. – občanské procesní

Pramenem občanského práva procesního je občanský soudní řád.

Obchodní právo upravuje postavení podnikatelů, obchodní závazkové vztahy a další vztahy, které s podnikáním souvisí. – obchodní

Pramenem obchodního práva je obchodní zákoník.

Živnostenské právo upravuje podmínky živnostenského podnikání, oprávnění k provozování živností a kontrolu nad jejich dodržováním. – živnostenské

Pramenem živnostenského práva je zákon o živnostenském podnikání, zákon o živnostenských úřadech.

Pracovní právo upravuje pracovněprávní vztahy a vztahy, které s výkonem práce souvisí. Jde především o vztahy z pracovního poměru dále se týkají dovolené, mzdy, odpovědnosti za škodu, ochrany zdraví při práci apod. – pracovní

Hlavním pramenem pracovního práva je Ústava ČR, Listina základních práv a svobod a Zákoník práce. Dále jsou to zvláštní předpisy – kolektivní smlouvy, vnitropodnikové normy (např. pracovní řád, organizační řád).

Rodinné právo upravuje otázky manželství, vztahy mezi manžely, mezi rodiči a dětmi, vztahy, které vznikají při náhradní rodinné výchově. – rodinné

Pramenem rodinného práva je zákon o rodině, Úmluva o právech dětí, zákon o sociálně-právní ochraně.

Prameny práva rozumíme **právní formy, v nichž nalézáme platné právo, platné právní normy.** ZAPAMATUJTE SI!